

UČITELJSKI TOVARIŠ

Glasiilo avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva

Vse spise v ocene poslane knjige itd. je pošiljati samo na naslov:

Uredništvo Učiteljskega Tovarisa
v Idriji.

Rokopisov ne vračamo.

Vse pošiljatve je pošiljati franko.

Učiteljski Tovarisa izhaja vsak petek popoldne.
Ako je ta dan praznik, izide list dan pozneje.
Vse leto velja . . . 10—K
pol leta 5—
četrt leta 2-50
posamezne številke po 20 h.

Za reklamne notice, pojasnila, poslana, razpise služb je plačati po 20 h za petit-vrsto.
Priloge poleg poštnine 15 K.

Za oznanila je plačati od enostolpne petit-vrste,
če se tiska enkrat . . . 14 h
" " " dvakrat . . . 12 " "
" " " trikrat . . . 10 " "
za nadaljnja uvrčenja od petit-vrste po 8 h.
Oznanila sprejema Učiteljska tiskarna (telefon št. 118).

Naročnino, reklamacije, to je vse administrativne stvari je pošiljati samo na naslov:

Upravništvo Učiteljskega Tovarisa
v Ljubljani.

Poštna hranilnica št. 53.160.

Reklamacije so proste poštnine.

Zveza slov. učiteljev in učiteljic na štajerskem.

Še enkrat opozarjamo okr. učiteljska društva, naj ne pozabijo naznaniti vodstvu do 1. maja t. l. števila članov in odbora ter poslati vsaj poletno članarino.

Volitev delegatov velja za dve leti, zato pridejo na letošnje, dne 12. maja popoldne ob 2. uri v celjski okoliški šoli vršeče se zborovanje lani izvoljeni odposlanci okr. učit. društev; vendar so nadomestne volitve po toč. 4. društvenih pravil dovoljene.

Glede samostojnih predlogov opozarjamo na točko 7. društvenih pravil, da je te pravočasno naznaniti odboru. Sedaj se oglasite, dragi tovariši, da vam potem ne bo treba v raznih listih udrihati zavratno po Zvezi.

Skrbite, okr. učit. društva, da boste polnoštevilno zastopana, vabimo pa tudi vse člane naše organizacije, ki se zanimajo za delovanje Zveze, da se pridejo prepričati o delovanju Zvezinega odbora. Tovariske pozdrave! **Vodstvo.**

200 letnica pragmatične sankcije.

Dunaj, 19. aprila 1913.

Danes je preteklo 200 let, odkar je izdal cesar Karel VI. pragmatično sankcijo in postavil z njo osnovni temelj za nadaljnji razvoj monarhije.

Zakon je bil prvotno izdan samo kot hišni zakon, pozneje pa je bil predložen tudi deželni zborom vseh avstrijskih dežel. Nižjeavstrijski in češki stanovni so ga sprejeli leta 1720, Ogrji leta 1722 in ostali deželni zbori v letih 1720—1724, nakar je bil dne 6 decembra 1724 slovesno proglašen kot osnovni državni zakon.

Pragmatična sankcija pomeni pravi rojstni dan novega razvoja avstrijske države. Z njo ni bil samo definitivno in nespremenljivo določen prestolonasledstveni red avstrijski, ampak izrečena tudi neločljivost in nerazdeljivost vseh avstrijskih dežel za večne čase. Najvažnejša določba pragmatične sankcije je ona, ki določa, da pridejo za slučaj, če umro moški po-

tomci habsburške dinastije, na prestol ženski potomci.

Cesar Karel VI. je dobro vedel, da bo pragmatična sankcija naletela na najhujši odpor, in v resnici je večina evropskih držav v začetku ni hotela priznati. Najprej, leta 1725., se mu je posrečilo pridobiti Španijo, leta 1726 Rusijo, leta 1727 Prusijo, dočim Francija in Anglija, ki sta pridobili na svojo stran Dansko, Švedsko in Nizozemsko, pragmatične sankcije nikakor nista hoteli priznati. Končno se je izneverila tudi Španija in stopila na stran Karlovih sovražnikov.

Politiškim sporom so se končno še pridružili gospodarski, Cesar Karel je namreč z vsemi močmi podpiral orientalsko trgovsko družbo v Ostende in tako le še bolj razdražil sovražnike. Da pridobi Anglijo zase, je končno cesar, četudi s težkim srcem žrtvoval orientalsko družbo. S Francijo in Španijo je prišlo končno leta 1733 po smrti poljskega kralja Avgusta II. do vojne. Avstrija in Rusija sta hotela spraviti na poljski prestol saškega kneza Avgusta III., Francija, Španija in Sardinija pa Stanislava Leščinskega, tasta Ludovika XV. Prišlo je do vojne, v kateri je bila Avstrija nesrečna.

Francozi so okupirali takratno avstrijsko Lombardijo in Alzacijo Lotaringijo, Španci pa Neapelj in Sicilijo. L. 1735. je bil sklenjen mir, v katerem je cesar Karel VI. proti priznanju pragmatične sankcije in priznanju Avgusta III. poljskim kraljem, odstopil Neapolj, Sicilijo in nekaj okrajev okoli Milana, Stanislavu Leščinskemu pa je dal za odškodnino Alzacijo Lotaringijo.

S tem je cesar polagoma pridobil vse države, da so priznale pragmatično sankcijo.

Umrli je 20. oktobra 1740 vsvesti, da je zasigural svoje dežele habsburški dinastiji. A zmotil se je. Komaj je zatislil oči, že so se dvignili od vseh strani sovražniki, ki niso hoteli priznati njegove hčerke Marije Terezije za cesarico. Prišlo je do 7letne prestolonasledstvene vojne, po kateri je morala cesarica pruskomu kralju Frideriku Velikemu, ki je najbolj prežal na Avstrijo, odstopiti sedanjo Prusko Šlezijo, Španiji Parmo, Piacenzo in Guastalo, nekaj okrajev okoli Milana pa Sardinijo. S tem si je zasigurala prestol, in

pragmatično sankcijo so definitivno priznale vse države. V poznejših letih si je pridobila Avstrija Bukovino, Galicijo in Dalmacijo in leta 1908 še Bosno in Hercegovino.

Z Dunaja poročajo z dne 19. t. m., da so vsi šolski in učni zavodi v državi jubilej 200letnice pragmatične sankcije proslavili na primerne načine.

Imamo jih!

II.

Že v prvem članku smo rekli, da ni luči brez sence in ne veselja brez žalosti. Te stare resnice neizprosno silo okušamo sedaj na Kranjskem; po pravici rečeno, je ne okušamo vsi, ampak okuša jo nekaj tistih, ki hočejo za vsakokratno svoje prepričanje takoj dobiti tudi plačilo. Naš politiški tok je sedaj tak, da je zbudil tudi v enem delu kranjskega učiteljstva precej kramarske nature.

Nekateri ljudje imajo res posebne talente: vsakovrstno prepričanje jim pride o pravem času. Ampak s prepričanjem samim človeku še ni dosti pomagano. Katoliško misleče prepričanje — in tako je za današnji dan najpripravnejše! — ima lepo zakrpano sukunjo: zaplata poleg zaplate, da se kar najbolj pokrije prvotno blago. A iz vsakega žepa na tej novi sukunji nudi vodilnim pravičnikom pod nos — nesaldiran račun, saj je — s praktičnega in moralnega stališča vzeto — vsako prepričanje nespodobno, ako ni dobičkanosno!

In koliko imamo takih vzornih mož! Kar veselje jih je gledati, kako so neznanško pobožni in krepostni! Prej vsaka druga beseda »prokleti far«, sedaj so bolj papeški nego papež sam! V ljubljanski kovačnici imajo vse lepo razdeljeno in odmerjeno: za tega to, za onega ono! Tisti, ki so se prej pridružili na svobodomišelnost in sleparili z liberalizmom, si sedaj privezujejo tretjeradniške pasove in varajo na druga način. Tako jim vevaja njihova praktična filozofija, ki ima že toliko gostačev, da jo bodo kmalu snedli vso do zadnje dlačice, ako prej sami sebe ne pohrustajo od — zavisti in nevoščljivosti!

Tako je, preljudi kristjani, tudi v tem primeru, ko je bilo treba zasesti dve izpraznjeni nadzorniški mesti. Eno žalostno dejstvo so morali pri tem vpoštevati, kakor smo to omenili že v prvem članku, dejstvo namreč, da je na Kranjskem današnji dan premalo nadzorniških mest. Ko bi jih bilo par sto, bi bilo še najboljše; potem bi imeli več nadzornikov nego drugega plebejskega učiteljstva, in naše šolstvo bi bilo tako vrhunsko popolno, da nikjer in nikoli tako! Saj je vendar jasno, kot beli dan, da se v tistem trenutku, ko dobi Peter ali Pavel dekret imenovanja za nadzornika, vsuje vanj vso modrost in zrelost, kakor bi mu jo ljubljanski kramarji našega ljubeznivega šolskega čolnička vlili s slovečim norimberškim lijem! Pravzaprav je pa treba le ob ugodni priliki, ki jo krščansko prepričanje uhvati brez vseh težav, otepati z ostrega jezika orožjem po brezverskih, framazonskih, portugalskih, francoskih — samo ne albanskih — slovenskih učiteljih, poleg tega si še izposodili križ za mejni kamen v stanovski organizaciji in vsako vez med obema deloma prerežati z brušenim pipcem — pa imate takega nadzornika, kakor ga ne premore ne Pestalozzijska, ne Komenskega in ne drugih takih trapastih pismoukov plesniva modrost! Čemu bi pa srkali v majhnih požirkih, ako letajo pečeni golobi kar naravnost v usta onim, ki so poklicani, oziroma izvoljeni! Glede kvalitete ni torej nobene zadrege. S službo pride tudi pamet; prej je ni treba!

Ampak — kakor že opetovano rečeno — je križ glede kvantitete. Da bi to določbo postavili v zakon, da mora biti vsaj toliko inšpektorjev, kolikor je pripravnih mož! To se vidi, da nismo samo mi udarjeni s slepoto, ampak da tudi klerikalci časih ne gledajo dovolj daleč. (Seveda je to pri nas pravilo, pri njih le nesrečna izjema!) Upamo pa, da to neugodnost popravijo o prvi priliki, zakaj res mora biti hudo, ako se nad njimi samimi tako bridko izpolnuje beseda, ki pravi, da je mnogo poklicanih, a le malo izvoljenih!

Gospodje, ki so mislili, da, celo trdno pričakovali, da jih na ljubo Struklju, Simonu in Maierju ne puste na cedilu, so — kakor to dokazujejo pogovori med Slomškarji samimi: Jernej Ravnikar, Fr. Lavtižar, Janko Polak, Janko Nepomuk

LISTEK.

Fran Orožen.*

Dne 26. novembra leta 1912, je v Ljubljani preminul najodličnejši slovenski zemljepisec, profesor Fran Orožen. Rojen je bil dne 17. decembra 1853. l. v Laškem trgu na Štajerskem; njegov stric je bil zgodovinar stolni prošt Ignac Orožen, ki je popisal dekanije lavantinske škofije. Gimnazijo je dovršil v Celju, vseučilišče na Dunaju in leta 1881. je prebil profesorski izpit iz zemljepisa in zgodovine. 1881/2 je bil poizkusni kandidat na Dunaju, 1882—1889 suplent na c. kr. moškem učiteljski v Kopru, na c. kr. gimnaziji v Novem mestu in na c. kr. državni realki v Ljubljani. Od jeseni 1889. l. do smrti je služboval kot profesor na c. kr. moškem učiteljski v Ljubljani.

Prišedši v Ljubljano, je najprej pričeval poljudne razprave v »Ljubljanskem Zvonu«: »S čim in kako so pisali stari narodi in kako pišemo zdaj?« (1887).

*) Ponatisk iz »Carniole« 1913, zv. I. in 2. Uredn.

— »O početku in razvoju pisem« (1888). — »Stanley Henry Moreton« (1890; kot posebna knjižica izšlo 1892). — V istem listu je l. 1901. objavil folkloristično študijo »Praznovanje sv. Jurja na Štajerskem«.

V pravem elementu pa vidimo ga šele kot profesorja na ljubljanskem učiteljski, kjer je učil zemljepis in pri tem spoznal, da manjka našim šolam v tej stroki metodično spisanih učnih knjig ter potrebnih navodil. Zemljepisni pouk po naših ljudskih šolah je bil takrat še v sploh duhomornega verbalizma in neplodnega naštevavanja samih krajepisnih imen. Zato je Orožen leta 1891. izdal »Metodično zemljepisnega pouka« (2. izdaja 1898), v kateri zahteva, da bodi začetni zemljepisni pouk sintetičen: od šolske sobe prehaja učitelj na šolsko poslopje, šolski kraj, okolico in končno na domačo deželo; čitanje in umevanje zemljevidov bodi glavni namen zemljepisnega pouka v ljudski šoli. Obenem je spisaval šolske knjige. Sestavil je »Zemljepis za meščanske šole v treh stopnjah« (1891—1896, kot enodelna izdaja izšel 1912), »Zemljepis Avstrijsko-ogrske države (Domoznanstvo) za 4. razred srednjih šol« (1907) ter »Ustavoznanstvo« (1899) in »Kranjsko domoznanstvo«

(1909) kot pomožni knjigi za učiteljstvo. Priredil je prvi globus (1 : 50.000.000) s slovenskim besedilom (1900), dalje poluti, stenske zemljevide Evrope, Avstrijsko-Orske, Kranjske s sosednjimi pokrajinami, Primorske in Palestine; skupaj s S. Rutarjem sta izdala Haardtov atlas za ljudske šole s 7 zemljevidi in v 2. izdaji s 14. Kot šolski pisatelj je tudi sodeloval pri »Popotniku« in »Učiteljskem Tovarisu«.

Vnet učenec znanega raziskovalca Alp, profesorja Frid. Simonyja na Dunaju, katerega se ob smrti hvaležno spominja v »Ljubljanskem Zvonu« (1896.) je tudi Orožen gojil znanstveno turistiko. Bil je eden ustanoviteljev »Slovenskega planinskega društva«, ki mu je stal na čelu kot prvi predsednik od l. 1893. do 1908. Ko so leta 1894. na Črni prsti otvorili prvo slovensko planinsko kočo, so jo imenovali po njem. Kot turistovski pisatelj je Orožen budil zanimanje za lepoto spodnještajerskega sredogorja, ki ga je izza otroških let posebno ljubil. V »Plan. Vestniku« leta 1896. popisuje »Rogačko goro ali Donati«, 1898. l. »Golte« (gorovje severozahodno od Mozirja), 1899. l. »Lisco« pri Rajhenburgu, na katero je še v zadnjih letih rad hodil. 1901. l. »Izlet na Mrzlico« in v »Popotovanju na severno slovensko

jezikovno mejo« nas vodi iz Celja v Slovenji gradec in preko Kozjaka v Luče in Lipnico. V »Plan. Vestniku« l. 1899. pripoveduje o turi »Na Krn« pri Tolminu. V »Koledarju družbe sv. Mohorja« za l. 1903. nas vodi na »Sveti Kum«. Mnogo se je pečal z zgodovino turistike v Triglavskem pogorju; tako so nastale razprave: »Prvi hribolazci na Triglavu«, dobi 1778. do 1837. ter »Vodnik kot turist« (»Ljubljanski Zvon« 1895). — »Valentin Vodnik kot turist in turistovski pisatelj« (»Plan. Vestnik« 1895). — »O Vodnikovem Vršču« (»Plan. Vestnik«

*) Po Orožnovem mnenju je Vodnikov »Vršč« Mali Triglav. Ta hipoteza ni prav verjetna. »Vršč« so še pred nedolгим časom imenovali vrh južno od Kanjavca nad sedmerimi Triglavskimi jezери blizu Debelega vrha (2392 m). Tam je slišal to ime g. A. B. pred 34 leti iz ust starega pastirja Blažka iz Podjelja (Prim. tudi, kar piše o Vršču Tonejec-Samostal v »Ljub. Zvonu« 1880 str. 157). Isto potrjuje star obris Triglavskega pogorja iz leta 1784—1804, ki ga hrani farni arhiv v bohinjski Srednji vasi, kjer je pripisano nekemu vrhu ime »Vrhaz«. Kakor čujemo, izide več o tem v kratkem.

Jeglič (»Živio svobodomiseln učitelstvo!«) in — Anton Smrdel! Tudi Slabšaka so baje vprašali. Koliko pa je še takih, ki so s prekončnim in temeljitim izpreobrnjenjem prekosili samega Savla in torej zaslužili med zaslužnimi prvenstvo! Sedaj pa — nič! Štrukelj zaradi svojih sijajnih zmožnosti ne bo držal 6 let; Simon je upehan še od prejšnjih konceptov in bo moral pustiti inšpektorat, preden minejo tri leta! Vzeli so med Slomškarji dva najslabša, ki nas bosta nesmrtno blamirala. Pa da sama ne uvidita tega! Res sta silno domišljava in zaljubljena sama vse, Ampak ošabnost hodi pred padcem! Sploh se pa utegnejo razmere prej zasukati, preden odfrčita Štrukelj in Simon potem pa ostanemo na cedilu za vedno!... Tako in enako govore Slomškarji med seboj. Posebno se peni Polak, ki je bil celo v terni in z vsiljivo prisutnostjo, podpiran celo od svoje boljše polovice, dokazuje svoje izpreobrnjenje in sedanje pravo prepričanje. Ampak kaj hočemo! Mi tem vrlim možem ne moremo pomagati! Prvič nam je vseeno, ako je danes ta ali oni inšpektor, ker vemo, da se vse zgodi tako, kakor hočejo v ljubljanski kovačnici, drugič pa ni naša krivda, da imamo pre malo nadzornikov, oziroma preveč kljunov in premalo žlic!

Najgrše je, kar delajo z Ravnikarjem. Ves je vzvoljen. Z glavo potresa in mrmra v brke — jezen je na vsa tovarišija, ki ga izpodriva s koloni in komolet. Izpostavljali se je zanje z gorečo besedo, sedaj pa taka hvaležnost! Namesto njega so poslali v deželni odbor zdravnika Zajca in mu poverili šolski referat, v deželni šolski svet predlagajo Adolfa Sadarja, ki še Komenskega »Didaktike« ne pozna, katero je Ravnikar še kot liberalce poslovenil; na prihodnjih deželnozbornih volitvah ga ne bodo več kandidirali... Na stare dni bo ostal ubogi Jernej čisto sam, kvečjemu da bo smel neznariti frančiškanom na Viču. Hic transit gloria mundi!

Lavtižar pa kulha Gabršku nevarno kosilce. Od Šiške ni daleč v nadzornikov urad. Sedaj organizira klerikalne ognjegasce. Vedno tiči na deželnem odboru. Gabršek si koplje s svojo občudovanja vredno pedantnostjo in s klasičnim svojim pikolovstvom prezgodnji grob, in preden se bo prav zavedel, se bo moral umakniti razboritemu Lavtižarju.

Polak že sedaj ureja Stiasnega »Učne slike«, torej je že nekak nadzorniški pripravnik. Vajen je tudi izpreminjati barve, samo ko bi mogel kako izpodnesti stol Stiasnega protektorja — vitezu Kalteneggerju! Ako prej ne, se to zgodi takrat, kadar zavladajo v deželnem šolskem svetu socialni demokratje, da bo mogel Polak priti do prvotnega svojega prepričanja.

Smrdelov načrt je najenostavnejši. Tisti trenotek, ko se naveliča prof. dr. Svoboda, postane Smrdel nadzornik — nemških šol. Imel bo najmanj dela in ostane v Ljubljani. Z enim udarcem pobije vse muhe! Tudi svoje!

Janko Nepomuk Jeglič, ki se dobro spozna na račune, pride za prvo silo za ravnatelja na dvorazredno trgovsko šolo na Kongresnem trgu v Ljubljani. Zamena ni napačna. Med tem se že kako zasuču kolo časa, ki zmelje, recimo, Thumo; potem pa pojde Janko zopet na Notranisko, kjer je že prodajal svojo naprednost. Če pa hoče priti na ravnateljsko mesto v trgovsko šolo, mora iti seveda s poti sedanji ravnatelj Remec. In tudi za to je že poskrbljeno. Da pride Remec za eno stopnjo naprej, se bodo najprej iznebili deželnega šolskega nadzornika dvornega

svetnika Hubada, Remca pa bodo postavili na njegovo mesto ter mu poverili srednje šole. Da pa ne pojde Hubad sam, se hočejo iznebiti tudi dvornega svetnika Levca in — da ne bo Remcu dolgočasno — Levčev inšpektorat (ljudsko šolstvo) poveriti državnemu poslancu prof. Jarcu, ki je pred kratkim v Beli Krajini napovedel vse te izpremembe in užigal milejše zvezde, rekoč: Učiteljstvu bomo sedaj peruti postrigli! —

Tako stoji danes stvari, in taki so danes klerikalni načrti! Sedaj pojde torej najprej za Hubadovo in Levčevo glavo, potem pa lepo dalje, kakor smo zgoraj povedali. Ali ni res idealno-čedno v Kranjskem šolstvu? Pa bo še čednejše, ko se udarijo poleg Slomškarjev še vsi aspiranti za deželnonadzorniškima mesta: Remec, Jarc, dr. Požar, Štritof... In tako dalje! Prava dedna vojna!...

Kdor si je pridobil zaslug za tak razvoj in za tak napredek našega šolstva, ta zasluži, da ga nikdar ne pozabi naša kulturna zgodovina! Kdo je neki ta mož?

Načrt zakona o šolskem nadzorstvu v deželnem zboru tržaškem.

Tržaški deželni zbor je na svoji seji dne 17. februarja leta 1894. sklenil zakon o šolskem nadzorstvu. Ta zakon pa ni bil predložen v najvišjo sankcijo in je bilo to naznanjeno deželnemu odboru s odklonom tržaškega namestništva z dne 30. januarja leta 1895. Poteklo je torej že od tedaj celih 18 let, preden se je odločila večina tržaškega deželnega zbora za to, da zopet sestavi nov načrt tega zakona, ki pa ni prav nič drugega, nego izprememba prejšnjega načrta v smislu zahtev vlade, ki jih je priobčila deželnemu odboru tržaškemu z zgoraj omenjenim namestništvom odlokom. Da so se v teh 18. letih znatno izpremenile razmere in da sedanja vlada ni več vezana na to, kar je določila pred 18. leti, na to se sedanja italijanska večina deželnega zbora nikakor ni ozirala. Kako stališče zavzema vlada napram sedanjemu načrtu, je torej še popolnoma negotova stvar.

Z našega narodnega stališča je za nas največje važnosti sestava nadzorovalnih šolskih oblasti, kakor jih določa novi načrt zakona. V tem oziru določa namreč novi načrt naslednje:

Šolski sveti.

Trst z okolico tvori eno edino šolsko občino. Za izvrševanje šolskega nadzorstva se ustanavljajo: krajni šolski sveti, okrajni šolski svet in deželni šolski svet.

Okolica se deli v šolske okoliše, katere določa okrajni šolski svet. Za vsak šolski okoliš se ustanovi krajni šolski svet. V okoliših, kjer so italijanske in slovenske šole, pa se ustanovita dva krajna šolska sveta, eden za italijansko, drugi pa za slovensko šolo.

Krajni šolski svet ima 5 članov in ti so: 2 člana, ki ju imenuje mestni svet in ki morata bivati v dotičnem šolskem okolišu, šolski voditelj največje šole dotičnega okoliša, duhovnik dotičnega šolskega okoliša in šolski zdravnik, ki je dodeljen dotični šoli.

Okrajni šolski svet, ki ima nadzorstveno oblast nad okoliškimi šolami v drugi stopnji, a glede vseh ostalih ljudskih šol, izvzemši državne šole, pa v prvi stopnji, je sestavljen takole: župan kot predsednik, 7 članov, ki jih imenuje mestni svet! 2 učitelja, ki ju volijo vsi učitelji, ki imajo naj-

manj 5 službenih let v trž. občini; 1 voditelj ljudske in 1 ravnatelj meščanske šole, ki ju voli mestni svet; ravnatelj učiteljski, ki bi se ustanovila v Trstu; 3 šolski nadzorniki; magistratni šolski referent; 1 duhovnik, določen od škofijske oblasti; 3 šolski zdravniki, določeni po mestnem svetu.

Deželni šolski svet je sestavljen sledeče: tržaški namestnik kot predsednik; 4 člani, izvoljeni od deželnega odbora izmed deželnih poslancev; namestništvni šolski referent; šolski nadzorniki; po en duhovnik katoliške in evangelske cerkve, en zastopnik židovske občine, ki jih imenuje cesar; 4 zastopniki učiteljstva, izvoljeni od učiteljstva samega; 2 zdravnika, katerih enega določi namestništvo, drugega pa voli mestni svet.

Uprava ljudskih in meščanskih šol.

Glede na upravo ljudskih in meščanskih šol določa načrt naslednje:

Upravo ljudskih in meščanskih šol izvršuje mestni občinski zastop in njegovi izvrševalni organi. Posebno ima občinski zastop nalogo, da gradi, vzdržuje in nadzoruje šolska poslopja, preskrbuje šolske prostore in šolske potrebščine, skrbi za plače učiteljskega osebja, definitivno imenuje in premešča učiteljsko osebje ter ga pomika v višje plačilne razrede, imenuje šolske učitelje in ravnatelje in določuje o umirovljenju tega osebja.

Iz vsega tega je razvidno, da se italijanska večina pri sestavi šolskih svetov ni prav čisto nič ozirala na našo narodnost in slovenske šole. Edino v krajnih šolskih svetih bi utegnili imeti mi kako zastopstvo, če bi bila dotični duhovnik in šolski voditelj Slovenca, toda tudi ta dva bi bila v manjšini, ker bi ju preglasovali trije, po mestnem svetu imenovani člani! Pa tudi to bi bilo majhnega pomena za nas, ker je krajni šolski svet podrejen okrajnemu in deželnemu šolskemu svetu, ki bi bila izključno italijanska.

Slovenski predlog.

Na predlog naših zastopnikov v deželnem odboru je bil izvoljen pododsek 5 članov — 3 člani večine in 2 člana manjšine — da študira načrt in izkuša doseči sporazum med strankami.

Zastopnik socialnih demokratov je sprejel načrt v glavnem tako, kakor ga je predložila večina, a slovenski zastopnik je stavil sledeče predloge:

V prvi vrsti je slovenska manjšina v principu za to, da se uvede na šolskem polju nacionalna avtonomija. Vsaka narodnost naj sama določuje o svoji usodi, upravlja in nadzoruje svoje šole in naj si jih tudi vzdržuje sama.

Zato bi bilo potrebno, da se napravi nacionalni kataster, a stroški za šolske potrebe bi se morali pokrivati s posebnimi davki.

Na podlagi predloženega načrta pa je predlagal slovenski zastopnik:

Trst z okolico naj tvori, kakor po načrtu, eden edin šolski okraj.

Razdelitev okolice v šolske okoliše, kakor tudi ustanovitev krajnih šolskih svetov zanje, naj se opusti.

Prvo nadzorstveno instanco za ljudske in meščanske šole, občinske in zasebne, naj tvori okrajni šolski svet, razdeljen v dve sekciji, italijansko in slovensko. Slovenski odsek naj nadzoruje vse slovenske šole, občinske kakor zasebne v mestu in okolici, italijanski pa vse ostale šole.

Slovenska sekcija okrajnega šolskega sveta naj bi bila sestavljena takole: 7 članov, izvoljenih od mestnih zastopnikov okolice; 2 učitelja, izvoljena od učiteljskega osebja temu odseku podrejenih šol; šolski nadzornik slovenskih šol; magistratni šolski referent, oz. njegov namestnik; 1 duhovnik, določen od škofijske oblasti; šolski zdravnik za zgornjo okolico. Ti člani naj si izvolijo predsednika in namestnika.

Tudi deželni šolski svet bodi razdeljen v italijansko in slovensko sekcijo, analogno okrajnemu šolskemu svetu. Slovenska sekcija naj bi bila sestavljena naslednje: tržaški namestnik, oz. njegov substitut kot predsednik; 4 člani, izvoljeni od deželnega odbora izmed 8 oseb, katere predlagajo zastopniki okolice v deželnem odboru; namestništvni šolski referent, oz. njegov namestnik; 1 šolski nadzornik, določen od namestništva, 1 duhovnik; 4 člani izmed učiteljskega osebja slovenskih šol; 1 zdravnik imenovan od namestništva.

Obe sekciji naj bi imeli tudi skupne seje v stvarih, ki so skupne vsem šolam, kakor za mnenja v vprašanih organizacijah, učnih načrtov, izpremembe šolskega zakonodajstva itd.

Glede uprave, gradnje in vzdrževanja šol in dotičnih stroškov je predlagal naš zastopnik:

Občina trpi stroške za gradnjo in vzdrževanje ljudskih in meščanskih šol. Uprava teh šol naj je v rokah okrajnega šolskega sveta, ki preskrbuje vse potrebščine na stroške občine. Okrajni šolski svet mora v to svrhu pravočasno sestaviti proračun dohodkov in stroškov za pri-

hodnje leto in ga predložiti županu. Občinski odbor ima pravico vložiti proti temu proračunu rekurz na deželni šolski svet. Proti odločitvi deželnega šolskega sveta je prost rekurz toliko s strani občine kolikor s strani okrajnega šolskega sveta na ministrstvo za uk in bogočastje.

Po sprejetju teh predlogov bi bil enkrat za vselej izključen vsak nacionalni spor iz dotičnih nadzorovalnih oblasti in vsaka narodnost bi mogla, kolikor ji dovoljuje zakon o šolskem nadzorstvu, skrbeti za svoje šole.

Zastopnik socialnih demokratov se je glede sestave šolskih svetov pridružil predlogu našega zastopnika. Glede določbe o upravi, vzdrževanju in skrbi za potrebščine ljudskih in meščanskih šol pa se ni hotel izraziti niti za niti proti. Večina pa je vse te predloge kratkomalo odklonila, ne da bi hotela staviti kakih protipredlogov in ne da bi se izjavila pripravljena, da bi sploh dala slovenski manjšini kako koncesijo glede njenih šol.

Naš zastopnik je nato izjavil v dotičnem odseku, da se zaradi tega ne bo udeleževal več posvetovanj o načrtu in da si njegova stranka pridržuje, da uveljavi svoje zahteve na primeren način v deželnem zboru.

Ko je pododsek prinesel načrt neizpremenjen v deželni zbor, sta predlagala naša zastopnika, naj se obravnavanje tega šolskega zakona odloži in se uvede pogajanja med večino in slovensko manjšino v svrhu dogovora o sestavi nadzorovalnih šolskih oblasti in o gradnji ter vzdrževanju ljudskih šol. Glede tega zadnjega vprašanja sta izjavila naša zastopnika, da sta tudi zato, da bi se dotična določba izpustila iz sedanjega načrta in bi se pridružila zakonu, ki bi se imel v kratkem predložiti deželnemu zboru o gradnji in vzdrževanju ljudskih šol.

Toda tudi ta predlog je propadel in je deželni zbor sprejel gori navedeni zakonski načrt popolnoma neizpremenjen in brez vsake koncesije za nas Slovence.

Tako stoji stvar sedaj. O nadaljnjih fazah tega za nas tako važnega vprašanja bomo redno obveščali javnost.

Slovenski učitelji na Koroškem pod terorizmom.

Zanimivo je dejstvo, da so izdali okr. šolski sveti starejšim učiteljem povelje, da naj ostanejo in ne prosijo za upokojitve. Nekateri siromaki smatrajo to pobožno željo šolskih oblasti za neodklonljivo silo. Trudijo se menda in potijo, da bi le ustregli nemškimi mogotcem — ne oziraje se na svoje telesne moči, ne na blagor svojih družin.

A taka potrpežljiva duša more prestatiti še marsikaj — misli nemškutarski nadzornik — in mu veli, naj dela, kolikor more, da le šolske ure pretolče. Drugi so zopet bolj poželjive nravi. Iz enega kraja jim sveti svobodo dosluženca, iz drugega milost kakšnega križca. Taki, ki bolj bolehalo, prosijo dopusta, da jim vendarle zasveti naklonjenost kakšnega Bende ali Barsaja. S tem pa, seveda, šole precej trpijo. Starši se — nekateri bolj plašno, drugi bolj očitno — hudujejo nad to preključeno šolsko pripravo, ker otroci zaostajajo v izobrazbi. Seveda pravijo oblasti, da mladina ne pozna hvaležnosti do učiteljev in druge podobne izreke pošiljajo med pobožne poslušalce. Če vzamemo v poštev še izvrstni Koroški šolski sistem, potem imamo pravi pojem Koroške mizerije. A vi, bratje na Savi in Soči, ne poznate koroških utrakvističnih strojev! Potem bi se pa še oblasti brigale za želje staršev? Ali ne veste, da so naše šole le pomemčevalnice in da jim je duševno bistrenje deveta briga? Glavna stvar naših zagrizencev je pa ta, da z zadrževanjem kompetenc preprečajo uveljavljenje kakšnega učitelja — Slovenca. Rajši bobnajo prej vse Nemce in nemčurje najslabšega kalibra na dan, ki jim seveda lahko izročajo vodstvo slovenskih šol. Nas Slovence pa pošiljajo kakor takozvane potovalne učitelje po naši domovini — to je nekaka Volksratova priprava, ki nam prav izvrstno izžema žepe. Volksrat ima tudi najete posebne hujskače za uboge slovenske učitelje, da jih prav fino počujejo v pokorščini.

Tak izrek pristnega sinu germanske družbe sem si jaz točno zabeležil; glasi se: »Če vam nadučitelj kaj poreče, kar meni povejte! Ga kar zatožim pri Volksratu!«

Ta spaka pa ni morda kakšen učitelj; ne; uradnik je, ki razume o šolskem poslu gotovo toliko, kolikor sosedov belec o abecedi.

Iz naše organizacije.

Kranjsko.

Kamniško učiteljsko društvo zboraže v nedeljo, dne 4. maja t. l. ob 2. uri popoldne na Trojanah pri Konšku z navad-

1899). — »Kaj pripoveduje Valvasor o Krmi (Triglavu)«. (»Plan. Vestnik« 1903). — »Valentin Stanič, prvi veleturist« (»Plan. Vestnik« 1907). — Kot turistovski pisatelj je Orožen večkrat segel po starejših zemljevidih; tako je nabral gradivo za študijo »Nekoliko o zemljevidih slovenskih pokrajin v prejšnjem in sedanjem času« (Zbornik »Matiče Slovenske« 1901.)

Orožnovo najobširnejše delo je »Vojvodina Kranjska« (Zbirka »Matiče Slovenske« »Slovenska zemlja« IV. del), ki obsega dvoje knjig: »Prirodnoznanstvi, politični in kulturni opis« (1901) ter »Zgodovinski opis« (1902). Zemljepisni del je, ako izvzamemo starega Valvasorja, edina knjiga te vrste v slovenskem kakor nemškem jeziku; tu je nabral Orožen bogato snov, ki jo je bilo treba z velikim trudom združiti v celoto; moral je dosti potovati in poizvedavati ter iskati po malo znanih virih. S tem izvirnim in skrbno sestavljenim delom je jako ustregel šoli in domu. Zgodovinski del se naslanja precej na Dimitza, Odbor »Matiče Slovenske« je Orožnu v jeseni leta 1912 poveril Štajersko za zbirko »Slovenska zemlja«, a smrt ga je prehitela, preden se je lotil dela.

Orožen je bil prvi predsednik »Društva slovenskih profesorjev« in od leta 1895. do 1909. odbornik »Muzejskega društva za Kranjsko«, za katerega stremlje-

nja je kazal mnogo vneme. Od leta 1911. sem je bil član in odbornik »Društva za raziskavanje podzemeljskih jam.«

Fran Orožen je bil izredno blaga duša, mehkega srca in mirnega temperamenta; skromni mož je neumorno delal, a tega ni razglašal; bil je malobeseden, nasprotnik blestečih govorov. Kolegi so ga visoko spoštovali kot odkritega prijatelja, učenci kot dobrohotnega učitelja. Pri Slovencih, kakor pri malih narodih sploh, pogrešamo na kulturnem polju one ločitve dela, ki jo zahtevata ekonomija moči in poglobitev znanstvenega delovanja. Število delavcev je majhno in kdor razpolaga s strokovnim znanjem ter z navdušenjem za dobro stvar, mora čestokrat prevzeti raznovrstna bremena, ki jih jedva zmaga. To velja tudi o pokojnem Orožnu. Njegovi mnogoštevilni spisi iz raznih panog zemljepisne vede in njegovo naporno delovanje pri različnih kulturnih društvih kaže, da je moral poleg uradni dolžnosti v svojih urah opravljati ogromno dela; zato so mu prezgodaj opešale moči. Že več let je bolehal; lani poleti se je precej opomogel, a na jesen se ga je stara bolezen nenadoma zopet lotila in nam prezgodaj ugrabila enega izmed najboljših delavcev na šolskem in znanstvenem polju!

Milan Pajk.